

Анотація

Стаття присвячена вивченню проблеми диференціації поетичної манери тернопільського поета Юрія Завадського в контексті українського літературного постмодерну. Творчість поета розглядається в світлі сучасних філософських концепцій і з урахуванням досягнень української літератури. Складність дослідження доробку поета полягає в широкому застосуванні автором технік класичного авангарду та зорової поезії в дискурсі сучасної децентралізації та поліархічності мистецького процесу. Накреслення інтертекстуальних зв'язків поезії Ю. Завадського покликане створити сприятливе підґрунтя для подальших досліджень.

Ключові слова: Юрій Завадський, поезія, авангард, постмодерн, абстракціонізм, конкретизм, деконструкція.

Аннотация

Статья посвящена изучению проблемы дифференциации поэтической манеры тернопольского поэта Юрия Завадского в контексте украинского литературного постмодерна. Творчество поэта рассматривается в свете современных философских концепций и с учетом достижений украинской литературы. Сложность исследования книг поэта заключается в широком применении автором техник классического авангарда и визуальной поэзии в дискурсе современной децентрализации и полиархичности художественного процесса. Начертание интертекстуальных связей поэзии Ю. Завадского призвано создать благоприятную почву для дальнейших исследований.

Ключевые слова: Юрий Завадский, поэзия, авангард, Постмодерн, абстракционизм, конкретизм, деконструкция.

Summary

The article is devoted to study the problem of differentiating of poetic manner Ternopil poet Yuri Zavadsky in the context of literary postmodernism. Creativity of poet considered in light of modern philosophical concepts and taking into account the achievements of Ukrainian literature. Complexity research of his poetical books is made in wide use by the classical avant-garde techniques and visual poetry in the contemporary discourse of decentralization and poliarhy of artistic process. Tracing intertextual links in poetry of Yu. Zavadsky is able to create a favorable foundation for further research.

Keywords: Yuri Zavadsky, poetry, avant-garde, Postmodern, abstractionism, concretism, deconstruction.

СТУДІЇ З ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА КОМПАРАТИВІСТИКИ

УДК 82.091(477)(09)

Грицик Л.В.,
доктор філологічних наук,
Київський національний університет

УКРАЇНСЬКЕ ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО 20-Х РР. ПІДҐРУНТЯ. ПІЗНАВАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ (ЛЕОНІД БІЛЕЦЬКИЙ)

Поява низки праць, що порушують проблеми розвитку наукової критики (П. Федченка, Р. Гром'яка, Я. Гарасима, М. Гнатюка, М. Ільницького, М. Наєнка), нове прочитання багатьох художніх творів, історико-літературні студії змушують не

раз повертатися до попередників, їх розмислів з приводу думок над тією чи іншою проблемою. Це стосується й праць Л. Білецького, і в першу чергу “Основ літературно-наукової критики” [3], що була видана в Україні з розлогою передмовою М. Ільницького [4]. Компаративісти звертаються до Л. Білецького найбільше у зв'язку з його спостереженнями про школи в українській літературознавчій науці, “бо в тямці школа, – мислив учений, – ховається принципова і теоретична сторона наукової критики, й методологічна” [3, 21]. Не менш важливими видавалися й “методологічні принципи, вишукувані [іншими дослідниками – Л.Г.] шляхи, якими найлегше можна було б дійти до певних наукових вислідів...”. На жаль, міркування про розвиток порівняльного літературознавства в Україні викладені у цій праці нечітко, що скоріше всього спричинене тогочасним його рівнем, інколи прямо протилежними поглядами на роль у розвитку літературознавчої науки взагалі. Огляд наукового доробку дозволив не тільки констатувати “заснування” окремих праць “на засадах порівняної теорії”, але й підсумувати, що із часів Драгоманова “порівняна теорія в дальшому своєму розвитку пішла двома шляхами: один – через порівнювання переважно літературно-формальних ознак наслідування (образ, стиль, форма вірша і т.д.); другий – через порівнювання переважно ідейно-психологічних моментів (світогляд, переживання, настрої, рефлексії і т.д.)” [3, 307]. Неоднорідність праць, відмінність поставлених дослідниками завдань (наприклад О. Колесою, М. Сумцовим, П. Филиповичом та ін.) схиляла до різних методик, що й дало, очевидно, Л. Білецькому підстави констатувати існування “двох відламів” [1, 306] у порівняльних дослідженнях: “ідейно-соціологічного” й “формально-поетикального”. Представником останнього учений вважає й себе. До речі, саме невідпрацьованість порівняльних методик дала підстави В. Перетцу говорити про відсутність порівняльної школи [18]. Л. Білецький, як видно із його міркувань, бачив у компаративістиці перспективи. Це впливає із його суджень про О. Котляревського – “дійсного представника порівняльно-міфологічної теорії” [3, 175] і розмислів над літературно-критичною спадщиною М. Драгоманова. Причому “метода історична” і “метода порівняна” (як другий методологічний етап вивчення матеріалу) постають у вислідах О. Котляревського то як однаково важливі, то, як-от у монографії про побут балканських слов'ян, як один із найважливіших: “порівняний прийом, – цитує він О. Котляревського, – послужив для нас єдиним пояснювальним засобом щодо юридичних старовинностей балтійських слов'ян” [16]. Констатуючи відмінності у підходах до вивчення словесної творчості у О. Котляревського та М. Драгоманова, Л. Білецький зазначає: “М. Драгоманов пішов цілком іншою методичною дорогою” [3, 227], зробивши акцент на “сконсолідуванні” (а не розділенні) соціологічної та порівняльної методології, а з часом “вже став цілковито на шлях порівняної наукової праці” [3, 228]. Як видно, Л. Білецькому і в порівняльних студіях О. Котляревського, і в М. Драгоманова, імпонувала “критично-наукова система і практична метода дослідження” [3, 233] матеріалу, що включала різні чинники, серед яких найголовніше – всебічне студіювання твору тексту, його варіантів (текстуальних варіацій) – “ембріона” (О. Котляревський) та “ембріогенезу”

(М. Драгоманов). Л. Білецький, як приклад, детально зупиняється на “Шолудивому Буняці” з “Розвідок...” М. Драгоманова. Хоч, як на мене, суть драгоманівської “синтетичної теорії” найповніше висвітлює його програмна праця “Слов'янські переробки Едіпової історії” [10]. Примітне й інше: міркуючи над розвитком наукових шкіл в українському літературознавстві, зокрема порівняльно-історичної, Л. Білецький не раз намагається простежити, як поглиблюються / взаємодоповнюються висліди (наприклад, про сюжет і мотив у пам'ятках різних народів) шляхом залучення до них даних різних наук (історії, лінгвістики, етнології, психології, права тощо). У міркуваннях ученого з приводу окремих порівняльного плану праць (Я. Гординського, М. Сумцова та ін.) з'являються нові етнопсихологічні, антропологічні (повторюваність сюжетів, образів, символів), культурно-історичні акценти, а відтак увага до процесів трансформації, перетворення, особливостей рецепції, шляхів засвоєння чужого досвіду та їх зумовленості, поетики тощо. З другого боку – поява низки праць (М. Петрова, О. Третьяка та ін.) засвідчувала й негативні моменти порівняльно-історичних студій, надто у їх другому “відламі” – формально-поетикальному, де Л. Білецький знаходив натяжки, надумані впливи (“полономанію” й “московоманію”), сумнівної якості висновки, що скоріше свідчать про те, як не треба користуватися “порівняною методою” [3, 307]. Як видно із огляду “проспекту задуманої другої частини книги” [3, 310–311], лінія порівняльних студій в Україні мала б своє продовження, однак вона так і не була надрукована. Певним чином праця Л. Білецького “Перспективи літературної критики” [5], у якій автор, міркуючи над “поглибленням способів наукового дослідження творів” [5, 34] зосереджує увагу не лише на порівняльно-історичних студіях, а й поетико-психологічній школі О. Потебні і набагато глибше, ніж то в “Основах літературно-наукової думки”, історичній поетиці О. Веселовського, зокрема “моментах контамінації зі стрічними осередками” [5, 37], а також теорії поетичної версифікації, що повертає розмисли Л. Білецького у сферу проблем філологічної школи та формально-поетикальних теорій Б. Якубського і Ю. Меженка. В етнографічній (до неї Л. Білецький звертатиметься неодноразово) автор особливе місце відводить М. Сумцову. Не лише як ученому, що застосував і розвивав у науці методологічні принципи М. Дашкевича (мова йде про внутрішні ідеологічні причини постання творів). “Сумцов, – відзначить Л. Білецький, – з приводу “Очерка истории колдовства в Европе” (Харків, 1878), – приклав до своїх дослідів найновіші методи світової науки й використовував найрізноманітніші матеріали й джерела, особливо, що торкалися мандрівних сюжетів та мотивів української словесності” [11]. Названі Л. Білецьким школи були (до певного часу) визначальними і в його підходах та оцінках компаративних досліджень; вони є головними і в згаданому проспекті оглаву ненародженої другої книги “Основ літературно-наукової критики” (див. розділ четвертий третьої частини; розділ перший – четвертої; п'яту частину проспекту [3, 310–311]), що свідчить про не випадковий інтерес ученого до порівняльних вивчень та присутність порівняльних методик у його працях. Переконливим, на мою думку, є й перелік його праць, названих у “Бібліографічному покажчику” П. Зленка,

виданому у Празі [12]. Порівняльні студії Л. Білецького, його спостереження над головним напрямом літературно-критичної думки в Україні вибудовуються на основі матеріалу як материкового, так і еміграційного. Принципово важливою тут, на мій погляд, є видана 1931 року праця Л. Білецького “Головні напрями української літературно-наукової критики за останніх 50 літ” [2]. І не стільки фактажем, спробою осмислити ретельно опрацьований матеріал, скільки, перше – концептуальним поглядом на п'ятдесятилітній період української літературознавчої науки, що, як зазначає автор, від 1876 року “переходить у нову фазу свого розвитку” [2, 3], друге – зумовленістю, характером порівняльних студій. Праця готувалася в еміграції і багато що в поглядах на компаративні студії Л. Білецького – колишнього слухача семінару В. Перетца – поступово змінювалося. Очевидним є те, що порівняльні підходи у літературознавчих дослідженнях і самого Л. Білецького, і його колег у новий / еміграційний період постають не як елементи “суб'єктивних” чи “об'єктивних” методологій (“різних напрямів... історичної школи” (М. Наєнко) [17]), а як самостійна гілка літературознавчої науки, що має своє завдання, напрями і рівні досліджень, послуговується методиками, напрацьованими різними галузями знань: історії, культури, етнології, соціології тощо. “Застосування емпірично-описових прийомів, – спостерігає Я. Поліщук над діяльністю учасників семінару В. Перетца, поступово утверджувало... потребу оновлення методологічного апарату... Проте методологічний аспект... не належав до сильних сторін його [В. Перетца – Л.Г.] семінару” [19]. Як видно, відсутність певних нав'язаних методик або домінування одних методів над іншими, з одного боку, доступ до європейської літературознавчої науки, зокрема компаративних студій – з другого – вплинули на еміграційний період наукової діяльності Л. Білецького. Це, до речі, помітно й на працях Д. Чижевського, надто під впливом лекцій філософа і психолога К. Ясперса, лекцій засновника феноменології Е. Гуссерля, М. Гайдеггера тощо. Так, у передмові до “Філософії Г. Сковороди” Д. Чижевський зазначає: “...ми не можемо дійти до пізнання “джерел” думок Сковороди шляхом біографічного дослідження... Тепер історія філософії залишає шукання “джерел”, “впливів” тощо на боці. Треба й українській науці ступити на цей шлях... для пізнання самого Сковороди це зближення [із “західними мисленниками” – Л.Г.] ...відкриє перед нами вперше такі боки філософії Сковороди, на які ніхто з дослідників не звертає уваги” [22, 165]. Це ж стосується й праць ученого, перейнятих увагою до “спільного й відмінного й тій культурній єдності, яку позначаємо словом “Європа”” [22, 3, VII]. Ідеєю методологічного оновлення історико-літературних студій перейнята і значна частина праць іншого учасника семінару В. Перетца П. Филиповича, який, говорячи про плюси і мінуси українського літературознавства незначного (десятилітнього) періоду, обнадійливо прогнозував: “Можна гадати, що у зв'язку з ... поширенням літературознавчих інтересів зростуть у нас і порівняльні студії... Сприяє цьому і пожвавлення інтересу соціологів до праць Олександра Веселовського..., і певна традиція в попередньому українському літературознавстві: М. Драгоманов, І. Франко, М. Сумцов і О. Колесса... багато зробили для популяризації порівняльного методу, що до того ж виводить наше

письменство з вузьких національних меж” [21, 526]. Подібні думки з’являються і в працях А. Лободи, С. Маслова, О. Багрія, О. Бараннікова, які так чи інакше були зв’язані із семінаром В. Перетца. Л. Білецький не те що “резко полемизує с недавно господствующими взглядами на историю литературы”, як писали про В. Перетца – автора “Лекцій по методологии истории русской литературы” (К., 1914) [19, 66], а наполегливо переконає в можливостях порівняльних студій, їх органічному зв’язкові як із історією літератури, так і теорією. У силу тогочасних обставин (з 1923 року Л. Білецький в еміграції) його увагу більше привертала історико-літературні події, явища, хоч роботи над текстами (емпірики) не полишав ні на мить. Наш інтерес у зв’язку з цим привертає та частина вислідів Л. Білецького, якою він зосереджується на найголовніших (за тих умов) осередках української літературно-наукової думки – російськомовній періодиці Москви, Петербурга, України, зокрема проблемі українсько-російських взаємин у них; виданнях і періодиці Східної Галичини й Львова та еміграційній українці Женеві і Праги. Порушені в них проблеми найчастіше повертали спостереження Л. Білецького у сферу генетично-контактних взаємин, давали можливість простежити застосування порівняльних підходів у студіях різних дослідників. Визначені автором три основні фази російсько-українських взаємин і їх наукове висвітлення (до 1905 р.; до 1917 р.; до кінця 20-х рр.) дозволяли простежити еволюцію порівняльно-історичного методу, осмислення впливів і запозичень, нове в перспективних аспектах генетичних зв’язків, зовнішніх і внутрішніх контактах, особливостях рецепції тощо. Примітно, що міркування Л. Білецького про перші дві фази російсько-українських взаємин охоплюють той період у розвитку літературної компаративістики, який Е. Касперський назве другим у позитивістському періоді, що зберігав у собі елементи попереднього: “...дослідники помічали й відмінності, особливо етнічних мов і народних культур... і вказували [окрім “єдності”, “всезагальності” – Л.Г.] на їхню важливість” [14]. Політична атмосфера тогочасної України різко змінювала ситуацію, що позначалося на першорядності тих чи тих проблем, актуалізувала думки, що, очевидно й спричинило детальне, за десятиліттями, студіювання матеріалів і, як це часто буває, поспішність у висновках. Так, Л. Білецький серед представників соціологічної інтерпретації літературного твору, яка “підноситься на щабель позитивістської критики й широкого порівняного студіювання” [2, 2] поставить в один ряд М. Костомарова, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Рудченка, Хв. Вовка, М. Сумцова, І. Франка, чиї погляди на порівняльні висліди, їх можливості і місце в національному письменстві інколи були абсолютно відмінні (від “допоміжного для широких узагальнень” – до такого, що вияскравлює “нові наукові концепції” [2, 4]). Інтерес до вивчення контактено-генетичних (українсько-російсько-польських) зв’язків вимагав оновлення дослідницьких технологій, які з’являлися за рахунок напрацювань інших шкіл. “Філософія, – міркує Д. Чижевський про філософську думку XIX ст. у промовистому підрозділі “Нарисів...” “Філософія на послугах наук”, – йде у найми до конкретних наук, почасти перетворюючися в методологію наук, почасти обмежуючися спробами синтези і систематизації

матеріалу, поназбираного конкретними науками” [22]. “В цю добу, – пише Л. Білецький, – до найвищого ступня підноситься фольклор-психологічна й лінгвістична теорія О. Потебні, яка... знаходить свій відголос лише в деяких студіях проф. М. Сумцова та проф. Овсянико-Куликовського” [2, 3]. Очевидно, Л. Білецький був ознайомлений лише з окремими працями дев'ятитомника Овсянико-Куликовського, що не дозволило йому детально розглянути його концепцію, однак мета визначена чітко – утвердити “ідею свідомої української відрубності [національної своєрідності – Л.Г.], хоч обидва автори йшли до нього різними шляхами: М. Сумцов, простежуючи українську літературу XVII ст., наприклад, твори І. Вишенського, Л. Барановича, І. Галятівського вказує на “внутрішні ідеологічні причини постання творів” [11, 12]: тісно пов'язана із загальноєвропейським літературно-мистецьким розвитком, українська література, це підтверджено і новітніми дослідженнями, сформувала у цей час “самобутню культуру із виразними національними означниками, які своєрідно представлені передусім у поетичній творчості” [8]. У цій культурі проглядалися як власні джерела, так і іншомовні: античні, середньовічні твори, фольклор. Приблизно у цей же час (1931 рік) обох українських учених відзначить і Д. Чижевський, який, як і Л. Білецький, перебував у Празі, обіймаючи посаду професора філософії українського педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Наголошуючи на важливості теорії О. Потебні для розвитку науки (“вона зачіпає багато питань теорії думання і теорії пізнання”), Д. Чижевський констатував, що “із українців... філософією мови, філософією національності і психологією творчості займався Дм. Овсянико-Куликовський...; філософії національності та характерології українського народу торкався М.Ф. Сумцов...” [22, 156]. Помітним явищем у цьому ряду досліджень стала, як відомо, і праця І. Франка “Із секретів поетичної творчості”. Як і низка інших Франкових студій вона розширювала простір порівняльних вивчень, осмислюючи художні твори також у взаєминах із іншими видами мистецтв (живописом, музикою, архітектурою). Застосовувані при вивченні літератури контактено-генетичні підходи (а вони таки домінували в осмисленні традицій, впливів, запозичень, рецепції, “точок дотику”, проявлених у різних формах) зближували порівняльні висліди з історією літератури, маючи в цей період (першу, за Л. Білецьким, фазу), за небагатьма винятками, чітко визначений українознавчий характер. Навряд чи можна сказати, що Л. Білецький беззаперечно сприймав надмірну заполітизованість окремих досліджень, далеких від роботи над вивченням тканини художнього твору, літературознавчих дискусій тощо. “Широкі порівняльні студіювання”, яких він прагнув, неминуче передбачали “збагачення внутрішнього змісту” літературно-критичних досліджень. Уже осмислюючи напрацьоване студіями “другої фази” (від 1905 – до 1917 рр.), Л. Білецький констатує, що “зв'язкова” полеміка “робиться безпредметною”, і намічає інший / найважливіший, на його погляд, напрямок (куди включає і порівняльні підходи), пов'язаний із вивченням власне літератури. Аналізуючи матеріали, опубліковані на сторінках “Киевской старины”, “Літературно-наукового вісника”, “Украинского вестника”, “Украинской жизни”, “Дзвону”,

напрацювань тих, що гуртувалися довкола семінару В. Перетца, записок НТШ, Л. Білецький віднаходить “нові наукові тенденції”, які вкотре пов’язує із психологічною школою О. Потебні: “ідеї ... українського вченого, спопуляризовані М. Сумцовим, Овсянко-Куликовським, ... творять тло нового підходу до літературних творів” [2, 4]. Не заперечуючи продуктивності й інших (“всі напрями розвивалися майже паралельно, підсилюючи один одного”), Л. Білецький підкреслює: “Тоді ж (до 1917 – Л.Г.) найкраще у студіях М. Сумцова, д-ра Ів. Франка, д-ра О. Колесса, В. Гнатюка визначається й порівняльна теорія М. Драгоманова, О. Веселовського та проф. Полівки” [2, 5]. (Треба сказати, що виголошена у Празі інавгураційна доповідь проф. О. Колесси “Генеза української новітньої повісті” [15] викликала пристальну увагу дослідників і внесла корективи в порівняльні студії 20-х рр.). Побудовані на багатому фольклорному і літературному матеріалі, вони були різні концептуально. Як видно із праць самого Л. Білецького, ближчим йому був О. Веселовський. Прагнучи “поглиблення способів наукового дослідження творів”, Л. Білецький не раз повертається до уроків вченого. Показовим у зв’язку з цим є місця із праці “Перспективи літературно-наукової критики”, у яких Л. Білецький акцентує на розмислах О. Веселовського, зокрема “моментах контамінації зі стрічним осередком із мотивами або сюжетами, схожими з тими, що їх приношено” [5, 34], а також розвідки, в яких він, застосовуючи контактено-генетичні й типологічні підходи, аналізує твори І. Котляревського, М. Гоголя, І. Франка, Я. Колара та ін. Очевидним є те, що серед визначених двох напрямів літературно-наукової критики – філологічного й соціологічного, – які, на переконання вченого домінували у третій фазі – до кінця 20-х рр., – Л. Білецький віддає перевагу першому, на який мав вплив “вишкіл” Перетцового семінару, але який урізноманітнював не тільки матеріал, але й методи дослідження, давав простір ініціативі дослідника. Промовистою у зв’язку з цим стала праця Л. Білецького “Біля початків нової української комедії і водевілю” [1], започаткована у ті ж 20-ті рр. Питання, які визначає автор, не нові: традиції в новій українській комедії, наслідування тощо. Але основний акцент у спостереженнях над “Простаком...” М. Гоголя та “Москалем-чарівником” І. Котляревського зроблено на структуру текстів: сюжетну схему, коментування окремих мотивів, образну систему, “аксесуари” (деталі), стилістичні вирази тощо. “Реасумуючи” спостереження, Л. Білецький приходять до висновку, що “реальна основа була вкладена в рамки сюжету, який оброблявся під впливом трьох літературних традицій: а) усної новелістично-анекдотичної на тему про зрадливу жінку і москаля-чарівника; б) української інтермедії в зображенні характерів, комічних ефектів, ситуацій та ін.; в) російської комедії XVIII ст. з боку театральньо-сценічної експозиції та загальної драматичної будови того часу” [1]. Не дивлячись на різні в сучасній науці погляди на “пальму першості” – В. Гоголь чи І. Котляревський – уперше звернувся до відомого сюжету [13], принципи дослідження, послідовність, увага до сукупності взаємозв’язаних спорідненостей і контактів надають порівняльній студії Л. Білецького нових якостей, так само, як і надрукована пізніше праця “Ян Колар в

українській літературі” [7] з умінням показати вплив його ідей на українських письменників та особливості рецепції творів в Україні. Широку перспективу порівняльних літературознавчих студій засвідчила і праця Л. Білецького “Поема “Мойсей” і розвиток ідей й образу в літературно-поетичній традиції І. Франка”, що пов’язана з тією ж “третьою фазою”. Як на мене, вона найповніше розкриває Л. Білецького – слухача семінару В. Перетца (інтереси до джерел, легенд, біблії, апокрифів, палеї, історії сюжету та способів його реалізації у світовій літературі, рівня розробленості теми тощо). Л. Білецький послідовно втілює в дослідження сказане свого часу учителем: “... ці висновки відносно точні, на них можуть зіпертися інші науковці” [20]. Але йде далі. На витвореному попередніми дослідженнями полі він скрупульозно простежує образ Мойсея у Франковій творчій лабораторії (це оригінальна поезія, рефлексії образу в поемах, зокрема Байронових, нарешті, ідеї та образ Мойсея в “особистих переживаннях” поета, “його артистична об’єктивація”, конкретизація в образах прозових творів тощо). Дослідження Л. Білецького майстерно поєднує різні контактні (коли простежує безпосередні й опосередковані, не залежні від генетичних, зв’язки, міжкультурний діалог як фактор зовнішніх взаємин, рецепцію) й типологічні (витворюючи асоціативне поле збігів і розбіжностей, коментуючи “комбінації образів”) підходи і так прочитує “життєві моменти” Франка, коли образ конкретизувався в тому чи іншому творі: “... всі вони, – підсумовує дослідник, – є лише поетичні ремінісценції особистого духа Франкового й символом та етапом особистих його переживань” [6].

Порівняльні студії Л. Білецького відображали непрості процеси пошуків нових можливостей дослідження літературного процесу і художніх творів зокрема. У них поєднувалися набутки філологічного семінару з увагою до тексту, його естетичної вартості й попереднього періоду становлення і розвитку компаративістики в Україні. Порівняльне літературознавство поступово позбавлялося від накопичення фактів, емпірики і переводило висліди у площину широких літературних контекстів, найперше слов’янських та європейських, посилюючи увагу до структури тексту, тематології, художнього стилю тощо. У них не спостерігається ще певної системи, найприйнятніших методик. Визначальним є процес пошуку. Оцінка Л. Білецьким порівняльних досліджень сучасників стосується і його самого, як, до речі, й інших колег по семінару: “Коли студії д-ра О. Колесси з порівняного становища набирали ознак літературно-формальних, то порівняна теорія в студіях д-ра В. Щурата позначилась трохи іншими прикметами... власне ідеологічними” [3, 305]. Навряд чи вкладалися вони у два визначені Л. Білецьким русла: “один – через порівнювання переважно літературно-формальних ознак наслідування (образ, стиль, форма вірша і т.д.); другий – через порівнювання переважно ідейно-психологічних моментів (світогляд, переживання, настрої, рефлексії і т.д.)” [3, 305]. На “синтетичній дорозі”, второваній М. Драгомановим, він залишив І. Франка, хоч сам поет охарактеризував свій метод як “історико-психологічний”. До нього, я показали дослідники, входив і порівняльний підхід – “одне з найвищих досягнень європейської компаративістики кінця ХІХ – початку ХХ ст.” [9].

Література

1. Білецький Л. Біля початків нової української комедії і водевілю / Л. Білецький. – С. 211.
2. Білецький Л. Головні напрями української літературно-наукової критики за останніх 50 літ / Л. Білецький. – Прага, 1931.
3. Білецький Л. Основи літературно-наукової критики (Спроба літературно-наукової методології). Впровід / Л. Білецький. – Прага : Укр. громадський вид. фонд, 1925. – Том I. – Книга перша.
4. Білецький Л. Основи літературно-наукової критики / Л. Білецький / упор., автор передмови та приміток М. Ільницький. – К. : “Либідь”, 1998.
5. Білецький Л. Перспективи літературно-наукової критики / Л. Білецький. – Прага-Берлін, 1924.
6. Білецький Л. Поема “Мойсей” і розвиток ідеї й образу в літературно-поетичній традиції Івана Франка / Л. Білецький. – С. 28.
7. Білецький Л. Ян Колар в українській літературі / Л. Білецький. – Прага : Держ. друкарня у Празі, 1938.
8. Білоус П. Історія української літератури XI–XVIII ст. / П. Білоус. – К. : “Академія”, 2009. – С. 236.
9. Вервес Г. Роль І. Франка у розвитку порівняльного літературознавства / Г. Вервес // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матеріали міжнар. наук. конференції. – Львів : “Світ”, 1998. – С. 268.
10. Див. про це : Грицик Л. “Слов'янські переробки Едіпової історії” в літературознавчій концепції М. Драгоманова (компаративний аспект) // Грицик Л. Літературна компаративістика. – К. : “Стилос”, 2008. – Вип. 3. – Част. II. – С. 105–111.
11. Дорошенко Д., Білецький Л. Пам'яті акад. Мик. Сумцова / Д. Дорошенко, Л. Білецький. – Прага, 1925. – С. 7.
12. Зленко П. Бібліографічний покажчик праць української еміграції 1920–31 рр. / склав П. Зленко. – Прага, 1932. – С. 128–132.
13. Історія української літератури XIX ст. : у 3 кн / за ред. М. Яценка / Перші десятиріччя XIX ст. – К. : “Либідь”, 1995. – Кн. 1. – С. 44.
14. Касперський Е. Про теорію компаративістики / Е. Касперський // Література. Теорія. Методологія. – К. : “Киево-Могилянська академія”, 2006. – С. 527.
15. Колесса О. Генеза української новітньої повісті. Інавгураційний виклад ректора / О. Колесса. – Прага : Держ. друкарня у Празі, 1927. – 27 с.
16. Котляревский А. Древности юридического быта балтийских славян. Опыт сравнительного изучения славянского права // Котляревский А. Соч. : в 4 т. – СПб, 1889. – Т. 4. – С. 4.
17. Наєнко М. Українське літературознавство. Школи. Напрями. Тенденції / М. Наєнко. – К. : “Академія”, 1997. – С. 148.
18. Перетц В. Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучения. Методы. Источники / В. Перетц. – К., 1914. – С. 200.
19. Поліщук Я. Література як геокультурний проект / Я. Поліщук. – К. : “Академія”, 2008. – С. 62–63.
20. Семинарий русской филологии при императорском университете Св. Владимира под руководством проф. В. Н. Перетца. – К., 1912. – С. 7.
21. Филипович П. Українське літературознавство за 10 років революції // Филипович П. Література. Статті. Розвідки. Огляди. – Нью-Йорк-Мельборн, 1971. – С. 526.
22. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні // Чижевський Д. Філософські твори : у 4 т. – К. : “Смолоскип”, 2005. – Т. 1. – С. 153.

Анотація

У статті на прикладі наукових праць Л. Білецького розглядаються його міркування щодо розвитку порівняльного літературознавства в Україні, широких перспектив порівняльних літературознавчих студій. Зазначається, що спостереження Л. Білецького у сфері генетично-

контактних взаємин, вибудовані на основі матеріалу як материкового, так і еміграційного, давали можливість простежити застосування порівняльних підходів у студіях різних дослідників.

Ключові слова: порівняльні студії, компаративістика, порівняльні методики, перспектива, дослідження, школи в літературознавстві.

Анотація

В статье на примере научных работ Л. Билецкого рассматриваются его размышления о развитии сравнительного литературоведения в Украине, широких перспектив сравнительных литературоведческих исследований. Указывается, что наблюдения Л. Билецкого в сфере генетическо-контактных отношений выстроены на основе материала как материкового, так и эмиграционного, давали возможность проследить применение сравнительных подходов в работах разных исследователей.

Ключевые слова: сравнительные исследования, компаративистика, сравнительные методики, перспектива, исследования, школы в литературоведении.

Summary

The article deals with Biletskiy's conclusions concerning the development of comparative literary criticism in Ukraine and wide perspectives of comparative literary studies.

The author points out that Biletskiy's observation in the field of genetic and contact relations is based on the mainland and emigratory material. It gives an opportunity to use comparative approaches in different researchers' studies.

Keywords: comparative studios, comparate study, comparative methods, perspective, researches, schools in literary criticism.

УДК 82–91

Філоненко С.О.,

докторант,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

“ЛІТЕРАТУРА № 2”: МІСЦЕ ПОПУЛЯРНОЇ БЕЛЕТРИСТИКИ В ЛІТЕРАТУРНІЙ ІЄРАРХІЇ

Масив літературних явищ є неоднорідним і багаторівневим. У такому сенсі мистецтво слова є “мультилітературою”, за висловом Марії Черняк, тобто “конгломератом рівноправних, хоча й різнозорієнтованих за своїм характером, а також різноякісним за рівнем виконання літератур” [9, 20]. Ярослав Поліщук зазначає, що література не становить органічної єдності, а “виразно розпадається на кілька підсистем” [5, 167].

Художня література не є звичайним нагромадженням текстів, їх автоматичною сумою – письменство функціонує як складний механізм, здатний до самоорганізації. На думку Юрія Лотмана, під час цієї самоорганізації відбуваються два типи дій: по-перше, певні тексти взагалі виводяться за рамки літератури; по-друге, ті, що залишилися, вибудовуються ієрархічно, піддаються “таксонометричній оцінці” [3]. Неодмінною складовою внутрішньолітературного механізму є “вертикальна” оцінювальна шкала, де позначено “верх”, “низ”, між якими існує